

Управління освіти, молоді і спорту Коломийської райдержадміністрації
Отинійська загальноосвітня школа І-ІІІ ст.

Моніторингове дослідження

**«Вивчення стану адаптації учнів 5-х класів до
навчання в основній школі»**

П і д г о т у в а л а
Заступник директора з НВР
ЦЮРАК Оксана Дмитрівна

Отинія
2018

1. Програма дослідження

Актуальність теми

Вступ дитини до п'ятого класу, перехід від молодшої до середньої школи – відповідальний і достатньо важкий період у житті кожного школяра. Це обумовлено зміною навчальної та соціальної ситуації, що висуває перед учнем якісно нові завдання порівняно з початковою школою. Тому забезпечення успішної адаптації дитини до системи навчання у середній освітній ланці сприяє перспективності подальшого її особистісного розвитку. Серед чинників, що впливають на успішність переходу до основної школи, велике значення має зміна форм організації та умов навчання, а саме: проведення уроків різними вчителями, які відрізняються індивідуальними особливостями поведінки і діяльності, рівнем вимог, оцінювання (найчастіше неузгодженими); невміння (чи небажання) вчителів-предметників враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей; кабінетна система навчання, що, з одного боку, висуває підвищені вимоги до дисципліни і організованості дитини, а з другого – зменшує час на відпочинок, а значить посилює втомлюваність і знижує працездатність п'ятикласників; збільшення навчального навантаження (поява нових навчальних дисциплін, зменшення ролі наочності, перехід до нового, теоретичного, рівня викладання матеріалу, збільшення як кількості, так і інтенсивності та інформативності уроків); можлива зміна класу чи школи у зв'язку зі спеціалізацією навчального закладу, що означає зміну усталених стосунків з однокласниками та вчителями; зміна режиму дня.

Необхідність швидко пристосуватися до нових вимог, виправдати очікування вчителів та батьків щодо навчальної успішності при різкій зміні умов навчання – вже є стресогенним фактором і викликає ризик виникнення дезадаптації. До того ж перехід у середню освітню ланку співпадає у часі з початком вікової кризи – переходом до підліткового віку з його фізіологічними та психологічними особливостями. Вікові психологічні особливості 10-річних школярів визначаються домінуванням емоційної сфери у функціонуванні психіки і особистісними новоутвореннями. Під час навчання у початковій школі у дітей відбувається розвиток пізнавальних потреб, мотивації учіння, навичок учіння, формування навчальної діяльності. У особистісній сфері розвиваються

індивідуальні особливості і здібності, навички самоконтролю, самоорганізації та саморегуляції, розвиток адекватної самооцінки. Наприкінці початкової школи у дітей повинні бути сформовані такі центральні вікові новоутворення, як довільність, рефлексія, внутрішній план дій, розвиток пізнавального ставлення до дійсності.

Разом з тим передумовою успішної адаптації є не тільки процеси пристосування, а й досягнення, спрямовані на те, щоб ефективно функціонувати на певному етапі, розвиток здатності до подальшого конструктивного психологічного, соціального і особистісного розвитку. Тобто у психологічному статусі випускника початкової школи мають бути закладені основні риси статусу п'ятикласника, такі новоутворення, як довільність, усвідомленість та інтелектуалізація всіх психічних процесів, їх внутрішнє опосередкування; почуття дорослості; рефлексія; розвиток самосвідомості (Я-концепції, самооцінки), орієнтація на однолітків.

Таким чином, під готовністю переходу від початкової до середньої школи розуміють сформованість основних компонентів навчальної діяльності, успішне засвоєння програмного матеріалу, сформованість новоутворень молодшого шкільного віку, наявність особистісних утворень молодшого підлітка у дитини-четвертокласника, якісно новий тип взаємовідносин з дорослими та однолітками.

Процес проходження адаптації має кілька етапів. Психологічні та психофізіологічні дослідження свідчать, що на початку навчання у 5 класі всі системи організму школяра можуть бурхливо реагувати у відповідь на комплекс нових впливів і змінених умов, у цей час можливе загострення хронічних соматичних хвороб, прояви функціональних відхилень. Часто відзначають зростання тривожності, емоційної нестійкості, невпевненості у собі, поведінкові розлади – дратівливість, агресивність, надмірна розкутість, неорганізованість, «протестна» поведінка. На наступних етапах адаптаційного процесу, як правило, настає спочатку нестійке, а потім відносно стійке пристосування до нових умов і вимог, пошук і визначення найоптимальніших варіантів реагування на навантаження, зменшення напруги всіх систем.

Ознаками успішної адаптації психологи вважають:

- задоволеність дитини процесом навчання;

- легкість і успішність засвоєння програмного матеріалу;
- достатня самостійність дитини при виконанні навчальних завдань, звернення за допомогою до дорослого лише після спроб виконати завдання самостійно;
- задоволеність дитини міжособистісними відносинами з дорослими і однокласниками.

Отже, успішність переходу від молодшої до середньої освітньої ланки забезпечується врахуванням наступності та спадкоємності між ними, цілеспрямованим формуванням у дітей психологічних механізмів, що дозволять адекватно прийняти нову ситуацію діяльності та спілкування. Це сприятиме підвищенню загального потенціалу психічного розвитку дитини, її повноцінному особистісному становленню, забезпечить подальшу успішність навчання і життєдіяльності загалом.

Актуальність дослідження зумовила його тему: «Вивчення стану адаптації учнів 5-х класів до навчання в основній школі».

Провідною ідеєю цього дослідження є актуальність психолого-педагогічної підтримки і супроводу дитини на етапі переходу від початкової до середньої освітньої ланки, створення умов для успішної адаптації і запобігання дезадаптації п'ятикласників.

Мета дослідження

Метою дослідження є вивчення психолого-педагогічних умов, що забезпечують адаптацію учнів 5-х до нових умов навчання та виховання в нашій школі

Об'єкт дослідження

Об'єктом дослідження є оцінка процесу адаптації учнів 5-х класів Отинійської ЗОШ I-III ступенів.

Предмет дослідження

Предметом дослідження є умови й чинники успішної адаптації учнів до навчання у середній школі.

Завдання дослідження

Для проведення даного дослідження визначено такі завдання:

1. Виявити проблеми, що виникають у процесі переходу

п'ятикласників від початкової до основної школи.

2. З'ясувати характер взаємодії щодо здійснення наступності вчителів початкової й основної школи за трьома напрямками.

3. Розробити рекомендації педагогам за результатами дослідження.

Практичне значення проведеного дослідження

У результаті проведеного дослідження:

- виявлені особливості взаємодії у системах «вчитель-предметник – класний керівник – шкільний психолог» та «вчитель – учні» у процесі адаптації школярів 5-х класів до навчання у середній школі;

- розроблені методичні рекомендації для вчителів стосовно подальшого забезпечення успішної адаптації учнів 5-х класів до навчання у середній школі.

2. Загальна характеристика складу учасників дослідження (респондентів)

У дослідженні брали участь 89 учнів, 14 учителів-предметників та 3 класних керівників 5-х класів.

Таблиця 1

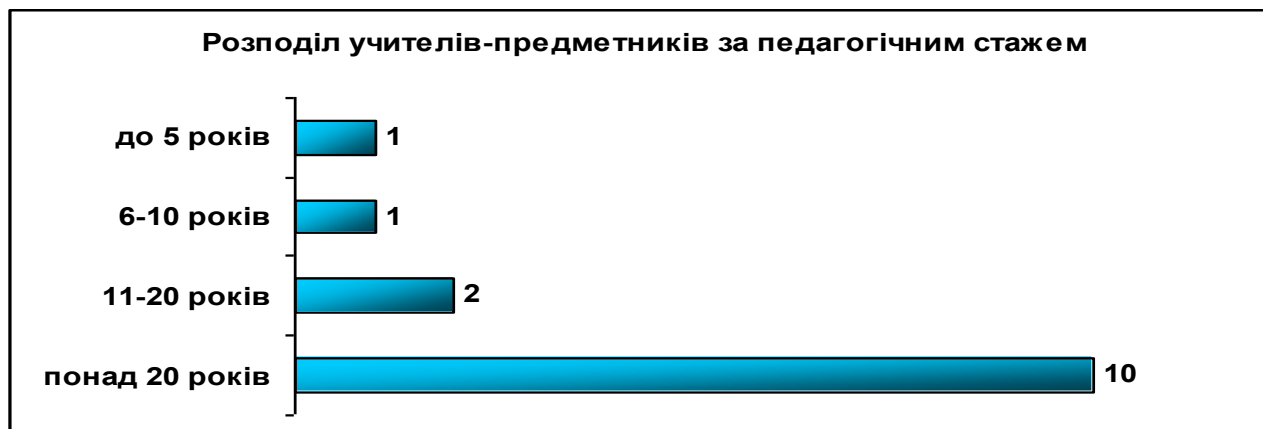
Розподіл респондентів

Предмети	Класи		
	5а	5б	5в
Класні керівники	Прокопій О.М.	Біленька Г.П.	Войтанович А.І.
Укр. мова	Галик Г.І. Лешко Т.В.	Ковалів В.В.	Ясінська С.М.
Англ. мова	-	-	Матковська Г.Є.
Математика	Гринів Н.М.	Гринів Н.М.	Боднарчук Н.Р.
Природознавство	Прокопій О.М.	-	-
Зарубіжна л-ра	-	Біленька Г.П.	Войтанович А.І.
Христ. етика	-	Хоміцька І.І.	-
Основи здоров'я	Федоришин З.А.	-	-
Образотв. мист.	Мандзюк М.М.	-	-
Труд. навч.	-	-	Процак О.М.

Більшість учителів-предметників, які працюють у 5-х класах, мають досвід

викладання більше 10 років (діаграма 1).

Діаграма 1

Серед опитаних вчителів 92,9% мають досвід викладання в 5-х класах.

За даними літературних джерел близько 22,5% школярів стикаються з тими чи іншими труднощами при переході від початкової до середньої школи. Результати проведеного дослідження загалом підтверджують ці дані.

Окрім особистісних проблем значна частина учнів стикається з проблемами у навчальній діяльності. І вчителі-предметники, і класні керівники відзначають наявність проблем у навчанні і поведінці учнів. При переході до середньої школи, на думку педагогів, до третини п'ятикласників переживають емоційні проблеми у сфері самореалізації і самопрезентації, недостатність мотивації навчання, підвищену конфліктність, погіршення стану здоров'я.

Задоволеність дитини процесом навчання, легкість засвоєння програмного матеріалу, самостійність при виконанні навчальних завдань, є, поряд з іншими, ознаками успішної адаптації дитини до середньої освітньої ланки. Тому з'ясування питання оцінки педагогами ставлення учнів до навчання, його модальності, динаміки було одним із завдань дослідження.

Загалом опитані вчителі повністю або частково задоволені ставленням учнів до уроку.

Зацікавленість предметом у п'ятикласників залежить як від професійності та досвідченості вчителя, так і від рівня знань, умінь, навичок, що сформувались під час навчання у початковій школі.

3. Аналіз досягнень за 4 та I семестр 5 класів.

У свій час В.О.Сухомлинський, порівнюючи результати навчання за рік у початковій школі і в 5-7 класах, виявив семикратне збільшення незадовільних оцінок і п'ятикратне зменшення кількості відмінників. За даними статистики сьогодні лише 28% п'ятикласників зберігають таку ж високу успішність навчання, як по закінченні початкової школи.

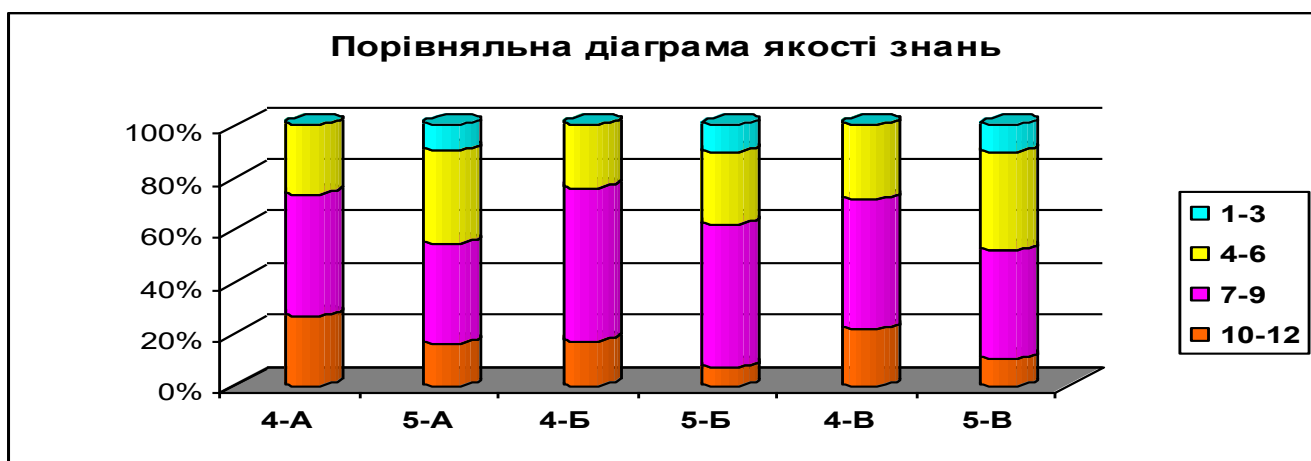
Таблиця 2

Звіт про успішність та відвідування (2016-2017 н.р.)																	
№п/п	клас	к-кість	приб.	виб.	є	10--12	7--9	якість	1--3	4--6	%1--3	проп.	б/п	п/п	ч/хв.	відвід.	
1	4-А	30	0	0	30	8	14	73,3	0	8	0	287	92	195	0	94,09	
2	4-Б	29	0	0	29	5	17	75,9	0	7	0	307	43	264	0	93,47	
3	4-В	28	0	0	28	6	14	71,4	0	8	0	353	28	18	307	92,22	
		87	0	0	87	19	45	73,6	0	23	0	947	163	477	307	93,1	

Таблиця 3

Звіт про успішність та відвідування (2017-2018 н.р.)																	
I семестр																	
№ п/п	клас	к-кість	приб.	виб.	є	10--12	7--9	якість	1--3	4--6	%1--3	проп.	б/п	п/п	ч/хв.	відвід.	
15	5-А	31	1	1	31	5	12	54,8	3	11	9,7	231	23	208	0	90,6	
16	5-Б	29	0	0	29	2	16	62,1	3	8	10,3	250	68	182	0	89,1	
17	5-В	29	0	0	29	3	12	51,7	3	11	10,3	228	72	156	0	90,0	
		89	1	1	89	10	40	56,2	9	30	10,1	709	163	546	0	90	

Діаграма 2

Спостереження за навчальною діяльністю

5-А клас

У 5-А класі навчається 31 дитина. Класний керівник Прокопій О.М.

В ході спостережень за навчальною діяльністю учнів відвідано 7 уроків. Загалом період адаптації до нових умов навчально-виховної діяльності в учнів даного класу проходить спокійно. У дітей добре розвинено рівень самоорганізації: швидко орієнтуються в приміщенні школи, вміють самостійно визначити та підготувати до роботи своє робоче місце, у використанні шкільного приладдя діють за принципом «роботи в парі» - розподіляють доручення. В основному виконують домашні завдання, готують до уроку теоретичний матеріал. На уроках уважні, навіть слабші учні працюють у міру своїх можливостей. Активно працюють на уроках: Ясінський І., Слюсаренко М., Михайлишин А., Созанський Д. Добре працюють, але не завжди впевнено - Кисіль М., Хом'як А., Богак В., Кава С., Глушкевич Б.

Однак, під час спостережень, увагу привернув той факт, що діти дуже обережно підходять до власних відповідей та суджень: руки підіймають рідко, несміливо. Тільки той педагог, який вже добре знає кожну дитину, вміє їх розговорити, викликати на відвертість, активізувати діяльність. І хоча спад рівня якості знань є традиційним під час переходу дітей з початкової школи до основної, можливо, саме невпевненість і відіграє у цьому певну роль.

5-Б клас

У 5-Б класі навчається 29 дітей. Класний керівник Біленька Г.П.

В ході спостережень за навчальною діяльністю учнів відвідано 4 уроки. Слід відмітити, що учні 5-Б класу, в основному, швидко призвичаїлись до нових умов навчання і виховання. У 5-Б класі спостерігається найменший рівень спаду навчальної активності, що свідчить про системність у знаннях та добре сформованих уміннях працювати як на уроці, так і під час самопідготовки.

На уроках діти з високим та достатнім рівнем знань активні, відповідають впевнено (навіть, якщо й помиляються), відчувається між дітьми дух суперництва. Добре працюють на уроках Ігнатенко А., Атаманюк І., Савчин А., Богаченко Д. Можуть працювати, однак не проявляють активності Куць Ю., Федів І., Остапишин А. Однак разом з тим у класі спостерігається атмосфера

нервозності, емоційної нестабільності. Вчителям потрібно більше часу, щоб зосередити увагу учнів на певному виді діяльності чи виучуваному матеріалі. Діти швидко відволікаються на власні справи (бесіди). Саме в цьому класі навчаються діти (Юркевич В., Юркевич Я., Прийдун Я.), які ще з початкової школи стабільно демонструють найнижчий рівень готовності до освітньої діяльності.

5-В клас

У 5-В класі навчається 29 дітей. Класний керівник Войтанович А.І.

В ході спостережень за навчальною діяльністю учнів відвідано 5 уроків. Період адаптації в учнів 5-В класу теж проходить в межах норми: діти швидко орієнтуються в приміщеннях школи, вміють користуватися розкладом уроків, підготувати робоче місце до уроку. Частина дітей класу на уроках активні, мають добрі знання з початкової школи, що є запорукою успішного навчання в основній школі, систематично готуються до уроків, виконують домашні завдання.

Добре працюють на уроках Малярчук В., Назарук К., Стадник І., Левицька А., Лехман Я., Данилишин А., Копаничук В. Проявляють пізнавальну активність на уроках і діти з нижчим рівнем знань: Боєчко І., Григораш О., Мантуляк Б., Гавадзин М. Однак, значна частина учнів класу на уроках пасивні, не виявляють цікавості до того, що відбувається у класі, виконують завдання механічно, очікують на підказки чи коментарі, не завжди готові до уроку, особливо, коли треба було опрацювати певний теоретичний матеріал чи художній текст. Мантуляк Б. спізнюється на уроки, а в компанії з Малярчуком А. є затійниками конфліктних ситуацій і в класі, і за його межами.

Основні причини дезадаптації учнів 5-х класів

1. Пасивність більшості учнів у процесі навчання.
2. Несформованість в учнів уявлення про відмінну усну відповідь «з місця» чи відповідь «біля дошки» (еталону відповіді).
3. Звичка в дітей одержувати оцінку за будь які, найменші, короткі або необґрунтовані відповіді.
4. Відсутність динаміки у зростанні наукової лексики в мові вчителя з 1-го до 4-го класу.
5. Створення у дітей вчителем і батьками психологічного бар'єру

- настороженого очікування труднощів навчання у 5-му класі.
6. Недостатня техніка читання, проблеми у розуміння тексту через бідний лексичний запас у частини дітей.
  7. Недостатня швидкість письма, нечіткий почерк у частини дітей.
  8. Нестійкість уваги, слабо розвинена оперативна пам'ять.
  9. Недостатня тренуваність довготривалої пам'яті.
  10. Відсутність наступності між початковою та основною ланками навчання (вчителі 4-х класів не знайомі з вимогами, які очікують дітей у 5-му класі і навпаки).
  11. Відсутність в учнів звички працювати з додатковою науково-популярною та навчальною літературою.
  12. Недостатня наповненість уроку, відсутність індивідуалізації навчання та диференціації навчального матеріалу.
  13. Бідність, на відміну від початкової школи, арсеналу й одноманітність методів навчання в основній школі.

Успішність формування механізму пристосування школяра до вимог і умов навчання в адаптаційний період багато в чому залежить від злагодженої співпраці всіх учасників навчально-виховного процесу, зокрема узгодженості вимог педагогів, співпраці з батьками.

4. Висновки за результатами дослідження

На основі узагальнення отриманих результатів дослідження сформульовані головні висновки:

1. За результатами опитування виявлено, що найбільш визначальними для педагогів показниками адаптованості п'ятикласників до навчання у середній школі є:

- позитивний емоційний стан учня;
- позитивне ставлення до навчання;
- прагнення покращити свої навчальні досягнення, самостійність виконання завдань; активність, відповідальність;
- ефективна взаємодія в шкільному колективі.

2. На думку респондентів, переважна більшість п'ятикласників успішно адаптувалася до нових умов навчання в основній школі. Про це свідчить позитивна оцінка педагогами динаміки ставлення учнів до навчання, їх навчальної мотивації, прагнення покращити свої результати. Шкільними психологом відмічено тенденцію до значного зменшення рівня шкільної тривожності.

3. Виявлено організаційно-педагогічні умови забезпечення адаптованості учнів 5-х класів: психолого-педагогічний супровід учнів, взаємодія всіх учасників навчально-виховного процесу, створення комфортних умов та ситуацій успіху для п'ятикласників.

4. Встановлено, що реалізація завдань успішного перебігу адаптації п'ятикласників і зменшення психотравмуючих впливів цього періоду, здійснюється зосередженням навчально-виховного процесу на потребах учнів, створенні умов для їхнього фізичного й психоемоційного благополуччя. Дослідження виявило позитивну кореляцію між частотою створення педагогами комфортних умов для учнів, ситуацій успішності на уроках і підвищенням навчальної успішності п'ятикласників.

5. Встановлено доцільність психолого-педагогічної підтримки, спрямованої на адаптацію п'ятикласників до нових умов навчання. У школі діє система психологічного супроводу учнів. Найчастіше у своїй роботі психолог використовує бесіди та анкетування, тренінгові заняття, розроблена система діагностичних та корекційних заходів для п'ятикласників з низьким рівнем адаптації.

6. З'ясовано головні напрями співробітництва психологічної служби з педагогами і батьками, а саме: вироблення єдиної навчально-виховної траєкторії, обговорення результатів психодіагностики, проведення психолого-педагогічної просвіти серед батьків.

7. Дослідження показало досить високий рівень довіри педагогів до шкільного психолога у питаннях співпраці під час адаптації школярів до навчання у середній школі.

8. Одним з найбільш проблемних моментів адаптаційного періоду є, на думку педагогів, недостатній розвиток організованості, уважності школярів.

9. Шкільному психологу доводиться часто вирішувати проблеми шкільної тривожності п'ятикласників. Найчастіше учні 5-х класів переживають страх у ситуаціях саморозкриття, демонстрації власних можливостей, перевірки їхніх знань, страх не відповідати вимогам оточуючих.

10. Основними труднощами, з якими стикалися педагоги п'ятикласників, за результатами опитування, були: формування позитивного ставлення кожного учня до себе, своїх можливостей; згуртування класу; залучення батьків до співпраці; вироблення єдиної системи обґрунтованих вимог педагогів до учнів.

5. Рекомендації за результатами проведеного дослідження

Результати дослідження дають можливість сформулювати практичні рекомендації учителям загальноосвітніх навчальних закладів, шкільним психологам.

Рекомендації класним керівникам 5-х класів:

1. Спрямовувати свої зусилля на формування позитивного ставлення кожного учня до себе, своїх можливостей засвоєння учнями норм взаємин із однокласниками і педагогами.

2. Створювати для учнів ситуації вибору й відповідальності.

3. Співпрацювати з шкільним психологом з метою вирішення питань формування класного колективу та виявлення особливостей психічного стану школярів.

4. Застосовувати різні види, форми та стратегії для залучення до співпраці батьків: анкетування, індивідуальні консультації, відкриті уроки, тематичні лекторії, родинний клуб та інше. Обговорювати взаємні очікування для вироблення однакових поглядів на процес розвитку, виховання та навчання учнів.

Рекомендації шкільному психологу:

1. Проводити психолого-педагогічне обстеження учнів 4-х класів з метою визначення адаптаційного потенціалу учнів, попередження шкільної дезадаптації.

2. Проводити аналіз функціонування системи психологічного супроводу.

3. Сприяти формуванню в учнів позитивної «Я-концепції», уміння оцінювати себе, усвідомлювати власні можливості,.

Рекомендації вчителям початкової школи:

1. Зосереджувати свої зусилля на формуванні у школярів адекватних форм поведінки в нових ситуаціях, а також вмінь і навичок, необхідних для успішної адаптації, а саме: установлювати міжособистісні стосунки, адекватно оцінювати свої можливості, самостійно розв'язувати конфлікти мирним шляхом, самоконтролю і самооцінки.

2. Підтримувати методичну співпрацю з учителями середніх класів основної школи.

Рекомендації вчителям основної школи:

1. Підтримувати зв'язки з учителями початкових класів та вчителями-предметниками з метою взаємодопомоги в роботі.

2. Узгодити наступність у вимогах початкової та основної школи; виробити разом з колегами єдині уніфіковані вимоги до учнів.